

Lunds universitet
Historiska institutionen
HIS KO1
Seminarieledare: Yvonne Maria Werner
Handledare: Klas-Göran Karlsson
Uppsattsseminarium: 16/1 15.15 i sal B:352

Det stora krigets början

Första världskrigets utbrott utifrån två svenska tidningar

Pontus Nilsson

Innehållsförteckning

1. INLEDNING.....	3
1.1. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING	3
1.2 KÄLLMATERIAL	4
1.3 TIDIGARE FORSKNING	5
1.4 METOD.....	7
1.2 TEORI.....	8
2. BAKGRUND	10
2.1 NATIONALISMENS HISTORIA FRAM TILL FÖRSTA VÄRLDSKRIGET	10
2.2 VÄGEN TILL KRIG	11
2.3 SVERIGE 1905-1914.....	13
3. SKILDRADET AV EN KATASTROF: DEN EMPIRISKA ANALYSEN	15
3.1 NATIONALISMEN I TIDNINGARNA	15
3.2 KRIGSSKULDEN	18
3.3 KRIGETS PÅVERKAN PÅ SVERIGE	20
3.4 REFLEXIONER KRING TIDNINGARNAS RAPPORTERING	22
4. SAMMANFATTNING OCH SLUTSATSER	24
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING.....	27
TRYCKTA KÄLLOR:	27
LITTERATUR:.....	27
INTERNETSIDOR:	28

1. Inledning

När vi idag tänker på världskrig så går de flestas tankar nog direkt till andra världskriget, vilket egentligen inte är så konstigt då andra världskriget kopplas samman med förintelsen, atombomben och mycket mer som gör att det fått framstående plats i vårt historiemedvetande. Men det var första världskriget som var den stora katastrofen under början av 1900-talet, då miljoner människor dog och fler och fler länder efter hand drogs in i krigets strider. Detta skapade säkerligen en känsla av att vilket land som helst kunde bli indraget och få sina unga män sönderskjutna i krigets vansinne.

När Österrike-Ungern förklarade krig den 28 juli mot Serbien, tätt följt de närmaste dagarna av många av de andra stridande ländernas inbrott i kriget, så stod det klart att det första stora europeiska storkriget på hundra år skulle bryta ut, men i motsats till Napoleonkrigen, som trots allt haft karaktären av ett mer traditionellt krig, kom detta krig att domineras av gas, flygplan, skyttegravar, bepansrade slagskepp och kulsprutor.

Inte ens Sverige var säkert i denna värld i krig. Skulle framgångarna som Sverige dittills haft i form av industrialisering, demokratisering och en allmän modernisering som hjälpt till att förändra det svenska samhället i grunden, gå om intet under artilleriets regn, frågade sig nog många vid denna tid.

Detta kan vi nu svara på då vi vet vad som hände, men det visste inte dåtidens människor, och det var tidningarnas uppgift att upplysa allmänheten om vad som pågick och det som tidningarna publicerade om kriget är det som jag kommer att analysera i denna uppsats. Syftet är att utröna vad tidningarna egentligen skrev om detta första världsomspännande krig.

1.1. Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att ta reda på hur de två största tidningarna i Sverige valde att rapportera om de 14 första dagarna efter första världskrigets utbrott, vilket kommer att ske utifrån tre teman och med sikte på frågan varför de rapporterade som de gjorde. Dessa tre kriterier är nationalism, krigsskulden och krigets möjliga påverkan på Sverige. Jag valde dessa teman eftersom de spelade en stor roll under kriget och var relevant vid krigsutbrottet. Man får dock hålla i minnet att journalisterna inte hade "facit i hand" och inte visste hur kriget

skulle utvecklas. Därmed kanske de skriver i sina reportage om något som med våra ögon sett handlar om nationalism, krigsskuld och krigets påverkan på Sverige utan att tanken ens har slagit dem att deras texter kan tolkas på detta vis.

Jag har valt detta uppsatsämne för att det i år (2014) är hundra år sedan första världskriget bröt ut, och det är viktigt att vi både minns och forskar om detta krig och inte låter det falla i glömska. Det är dock svårt att förstå exakt vad journalisterna i dessa tidningar tänkte och vad de ville ha sagt med sina texter men det är just detta jag tänker undersöka och försöka förstå i min analys.

Man skulle kunna skriva denna uppsats utifrån tre andra kriterier eftersom ämnena som dessa två tidningar behandlade är många, men jag har valt att skriva om dessa tre teman då jag tror de är väl representerade i tidningarna. En annan anledning till att jag valt just dessa teman är att det såvitt jag vet inte gjorts någon forskning om detta tidigare. Därför är frågorna jag ställt mig och som jag tänker besvara följande:

- Hur behandlade man nationalismen i tidningarna och i vilken omfattning när kriget bröt ut?
- Vem ansågs under dessa första 14 dagarna bära ansvaret för kriget och vilket utrymme fick detta i tidningarna?
- Hur trodde man att kriget skulle komma att påverka Sverige och hur viktig ansågs denna fråga vara?

Avslutningsvis kommer jag att reflektera över varför tidningarna skrev som de skrev och hur den kan tänkas ha påverkat den allmänna opinionen i Sverige.

1.2 Källmaterial

Källmaterialet jag använt mig av är två liberala tidningar, Stockholms-Tidningen som vid denna tid var störst av alla tidningar i landet med en upplaga på över 100 000 exemplar¹ och Dagens Nyheter som var näst störst och vars upplaga låg på 70 000 exemplar². Då dessa tidningar vid denna tid hade störst upplaga så har jag valt att undersöka just dem i stället för

---

¹ Gunnar Sundell, *Ord och öden i ett tidningshus*, Stockholm 1959, sid 82.

² Nils-Olof Franzén, *Undan stormen – Sverige under första världskriget*, Uddevalla 1986, sid 136.

att välja tidningar utifrån ett politiskt eller ideologiskt kriterium, eftersom jag är intresserad av de tidningar som nådde ut till flest läsare.

Jag har som sagt analyserat dessa tidningars krigsrapportering de 14 första dagarna från första världskrigets utbrott 28 juli 1914 för att se vad de skrev utifrån min frågeställning. Självklart är källkritiken viktig i min analys; jag måste ju till exempel veta att tidningarna verkligen gavs ut, vilket jag utgår ifrån att det gjorde. Men det som intresserar mig är texten i reportagen och vilken tendens tidningen ifråga har, och då spelar frågan om hur sanningsenlig rapporteringen var inte så stor roll.

1.3 Tidigare forskning

Tidningar har funnits länge och forskning om tidningarnas tendens, innehåll och rapportering har gjorts om såväl den romerska tidningen *Acta diurna* (dagliga händelser) som först kom ut år 59 f kr³ som den första svenska tidningen *Ordinari post tijdender* som kom ut 1645⁴ och om flertalet tidningar som kom ut därefter. Men jag måste begränsa mig till den forskning som är relevant och relaterar till den tid och den händelse (första världskriget) som står i centrum för min egen undersökning. Det har bedrivits mycket forskning om tidningarnas historia, så också om *Stockholms-Tidningen* och *Dagens Nyheter*.

I boken *Seglar sin egen sjö 1911-1921* behandlar Leif Kihlberg om *Dagens Nyheter*s historia och han behandlar här även tidningens rapportering om första världskrigets utbrott och tiden direkt efter. Kihlberg presentera ett par utdrag och diskuterar kortfattat den propaganda för de krigande länderna som framkommer i tidningen.⁵

I boken om *Stockholms-Tidningen Ord och öden i ett tidningshus* av Gunnar Sundell står det lite mindre om rapporteringen om första världskriget än i Kihlbergs undersökning, Men även här belyses propagandan som förekommer i vissa tidningar om de stridande länderna samt om krigsrapporteringen och dess påverkan på Sveriges handlingar.⁶ Dessa båda arbeten behandlar alltså just de två tidningar som jag undersökt i min uppsats. Det finns även forskning om andra tidningars historia som är av intresse och som jag därför väljer att presentera här.

---

³När uppstod den första tidningen: Nationalencyklopedin <http://illvet.se/fraga-oss/nar-uppstod-den-forsta-tidningen>: Webbutdrag från *Illustrerad Vetenskap* nr 1, 2007: 4 november 2014.

⁴*Ordinari Post Tijdender*: Nationalencyklopedin: <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/ordinari-post-tijdender>: 4 november 2014.

⁵ Leif Kihlberg, *Seglar sin egen sjö 1911-1921*, Stockholm 1960, sid 83-86.

⁶ Gunnar Sundell, *Ord och öden i ett tidningshus*, Stockholm 1959, sid 173-174.

Boken *Undan stormen - Sverige under första världskriget* skriven utav Nils-Olof Franzén handlar om vad som utspelade sig i Sverige under första världskriget. Franzén tar ganska väl upp tidningarna under kriget, vilket är det som är relevant för mig. Han ägnar fem sidor till att diskutera det men Franzén koncentrerar sig på att diskutera sympatierna och antipatierna som de olika tidningarna hade, alltså om de var tyskvänliga, ententevänliga eller neutrala och försöker utröna vad läsarna hade för sympatier och antipatier utifrån vad de läste även om det framkommer att detta inte alltid är så lätt att med säkerhet veta då man inte vet graden av inflytande på läsarnas åsikter tidningarna hade.⁷

En annan bok där forskning har bedrivits om tidningarna under första världskriget är *Den svenska historien – Industri och folkrörelser 1866-1920* där Sten Carlsson i inledningen av kapitlet Sverige under första världskriget behandlar sympatierna och antipatierna för de olika blocken och där tar upp lite om olika tidskrifter som påverkat, även om han inte tar upp det i så stor grad.⁸ Därmed blir det ganska tydligt att ta reda på vem som var ententevänliga, tyskvänliga eller neutrala har spelat en ganska stor roll i efterkrigstidens forskning.

När det gäller forskning utifrån de kriterier jag själv har valt att koncentrera mig på, nämligen nationalismen, krigsskulden och påverkan på Sverige så verkar det inte finnas så mycket utifrån vad tidningarna skrev om dessa ämnen, förutom möjligtvis krigsskulden då man kan tänka sig att tidningarna använde reportage om vems fel kriget var som en del av propaganda eller sätt att väcka sympati eller antipati för endera av blocken och detta verkar vara ett väl forskat område. De nästföljande två böckerna som nämns här är de enda två svenska böcker som verkligen behandlar utforskat material utifrån första världskriget och utifrån pressens synpunkt som jag har hittat.

I sin doktorsavhandling *Eldens återsken – Första världskriget i svensk föreställningsvärld* undersöker Lina Sturfelt svenska krigsberättelserna i veckopressen under första världskriget med utblickar mot mellankrigstiden.⁹ Denna undersökning har vissa likheter med min egen, men en skillnad är att Sturfelt valt att fokusera på veckopressen, medan jag undersöker dagspressen.

---

⁷ Franzén, *Undan stormen*, sid 134-138.

⁸ Sten Carlsson, "Sverige under första världskriget": Gunvor Grenholm (red), *Den svenska historien – industri och folkrörelser 1866 – 1920*, Stockholm 1968, sid 298-299.

⁹ Lina Sturfelt, *Eldens återsken – Första världskriget i svensk föreställningsvärld*, Lund 2008, sid 13.

David Larsson Heidenblad undersöker i sin doktorsavhandling *Vårt eget fel* i underkapitlet ”Dagspressens tolkningar av krigsutbrottet” till kapitlet som behandlar första världskriget de orsaks- och ansvarsförställningar som kom till uttryck i dagspressen under krigets första månad’. Han tar dock inte upp riktigt samma tematik som jag utan fokuserar på hur orsakerna till kriget beskrivs i pressen och inte vilka länder som bär ansvaret.¹⁰ Hans arbete kan därmed ses mer som ett komplement till min egen forskning – eller kanske snarare så att min undersökning kompletterar hans.

I mitt arbete skulle jag ha kunnat använda mig av utländsk forskning, och det finns mängder med studier där det har undersökts vad tidningar publicerade under första världskriget, kanske till och med samma tematik som jag ska använda mig av. Men jag har valt att koncentrera mig på svensk litteratur då jag undersöker svenska tidningar men också för att Sverige var neutralt och vad gäller andra neutrala stater handlar det om länders vars språk jag helt enkelt inte förstår. Dessutom skulle det föra för långt att anknyta till sådan forskning inom ramen för en kandidatuppsats.

1.4 Metod

För att utröna något utifrån ett källmaterial så kan man närma sig det på olika sätt, beroende på situation och det forskaren föredrar. Förutom källkritik som är ett måste som metod i allt vetenskapligt arbete så har jag valt att huvudsakligen använda mig av en kvalitativ metod, nämligen den hermeneutiska metoden, vilken i mitt fall innebär textanalys med fokus på att försöka tolka källorna utifrån tidens förståelse. Med hjälp av denna metod ska jag försöka ta reda på vad artikelförfattarna både medvetet och omedvetet ville ha sagt med sina texter. Men mer specifikt kommer jag att använda mig av Hans-George Gadamer (1900-2002) hermeneutiska metod. I sin vidareutveckling av den klassiska hermeneutiken förklarar Gadamer att objektiviteten när man tolkar kulturella händelser är omöjligt att uppnå. Den som tolkar materialet närmar sig det alltid, vare sig det nu handlar om en historisk text, arkeologiska fynd eller bilder, med en förförståelse. Forskaren har andra kulturella tolkningsramar än de som präglat källmaterialet i fråga och befinner sig därmed i en annan ”horisont” som hindrar hans eller hennes förståelse. Därmed handlar det alltid om två förståelsehorisonter, forskarens och materialets, vilka möts under forskningsprocessen. Det betyder att man inte ska försöka lämna sin egen horisont för att försöka förstå materialet

---

¹⁰ David Larsson Heidenblad, *Vårt eget fel – Moralisk kausalitet som tankefigur från 00-talets klimatlarm till förmoderna syndastraffsförställningar*, Tyskland 2012, sid 142 och sid 147-151.

utifrån dess perspektiv men att man måste vara medveten om sin egen subjektiva förförståelse. Tolkningen sker utifrån en horisontsammansmältning som innebär att forskarens förförståelse och världsbild utmanas och till viss del förändras under forskningsprocessens gång, vilket banar väg för en bättre förståelse.¹¹

Det är på detta sätt som jag vill närma mig mitt källmaterial. Jag vet att jag redan har viss kunskap om dessa händelser (en förförståelse) och att detta har styrt vad jag valt att skriva om, vilka frågor jag ställt och hur jag vill närma mig materialet. Det är med denna förförståelse som jag nu ska ta itu med min analys av tidningsartiklar präglade av andra förståelsehorisonter, normer och värderingar, och min uppgift är att försöka förstå och förklara dessa samt sätta in dem i sitt större sammanhang. Detta gör det nödvändigt att redogöra för den historiska kontexten, vilket sker i det följande kapitlet. Men först några ord om det teoretiska ramverket.

1.2 Teori

Som teoretisk ram för min analys har jag valt den så kallade dagordningsteorin. Tanken är att den ska hjälpa mig i mitt empiriska arbete och analysen av det valda tidningsmaterialet utifrån mina tre ställda frågor.

Dagordningsteorin utvecklades 1968 då två forskarkollegor vid namn Maxwell McCombs och Don Shaw utförde en empirisk studie angående mediernas inflytande över osäkra väljares uppfattningar om de viktigaste frågorna under den då aktuella amerikanska presidentvalskampanjen. Studien utfördes i Chapel Hill North Carolina (den går nu under namnet Chapel Hill studien) och handlar om massmediernas makt över den politiska dagordningen.¹²

Teorin tar alltså sikte på hur massmedierna påverkar folks föreställningar om vad som är viktigt genom att lyfta fram vissa händelser och skeenden och ignorera andra. De frågor medierna prioriterar tenderar den läsande allmänheten tycka är viktiga samhällsfrågor. Den ovan nämnda studien handlade om frågorna i en valrörelse, men senare forskning har tillämpat teorin också på andra samhällsfrågor.

---

¹¹ Stellan Dahlgren och Anders Florén, *Fråga det förflutna – En introduktion till modern historieforskning*, Lund 1996, sid 278. ”Hans-Georg Gadamer”: Nationalencyklopedin: <http://www.ne.se/ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/hans-georg-gadamer>: 6 november 2014

¹² Maxwell McCombs, *Makten över dagordningen – om medierna, politiken och opinionsbildningen*, Borgå 2006, sid 14-15.

Som ett exempel kan man ta försvarsfrågan. Om medierna ägnar stor uppmärksamhet åt försvaret och argumenterar för ökade försvarsanslag, så kommer allmänheten att tycka att det är en viktig fråga. Men det betyder inte – och detta är en viktig poäng – att tidningen har rätt i sina slutsatser. Om i stället kärnkraftsfrågan får stor uppmärksamhet i medierna så kommer folk att tycka att den frågan är viktigare. På denna nivå, som brukar betecknas som den första nivån i dagordningsteorin, så handlar det om överföring av objekt – sakfrågor – från en dagordning till en annan. På senare tid så har dagordningsteorin kompletterats med en andra nivå, som fokuserar på de attribut till objekten eller – ämnena som medierna behandlar.¹³ Exempelvis så kan den andra nivån visa att allmänheten anser att det är flygvapnet som är den viktigaste delen av försvarsmakten, eftersom mediernas rapportering om försvarsfrågan tagit sikte på just detta attribut.

För att summera består dagordningsteorin av två nivåer, där den första handlar hur medierna påverkar vad allmänheten anser vara viktigt och har åsikter om, medan den andra tar sikte på dessa sakers attribut. Teorin förutsätter egentligen opinionsundersökningar om allmänhetens inställningar i olika frågor. Några sådana kan det inte bli tal om här. Min studie kommer i stället att inriktas på mediernas faktiska rapportering, och eftersom tidningarnas makt var betydligt större då än nu utgår jag från att denna rapportering påverkade den dåtida svenska opinionens bild av vad som var viktigt och relevant.

---

¹³ McCombs, *Makten över dagordningen*, sid 10-11, 14.

2. Bakgrund

En historievetenskaplig uppsats bör ha en bakgrundsteckning. Om man som i mitt fall valt att använda Gadamers hermeneutiska metod är detta särskilt viktigt, eftersom den bidrar till att kasta ljus över källmaterialets förståelsehorisont. Jag kommer här att kort redogöra för nationalismens historia, händelserna och besluten som ledde fram till första världskriget samt Sveriges historia mellan 1905-1914. Nationalismens historia ger en bakgrund till nationalismen i de analyserade tidningarna, redogörelsen för det som ledde till kriget hjälper till att skapa förståelse för hur man argumenterade kring frågan om krigsskulden och beskrivningen av den politiska situationen i Sverige mellan 1905-1914 hjälper oss att förstå hur man tänkte och såg på krigsutbrottet utifrån ett svenskt perspektiv.

2.1 Nationalismens historia fram till första världskriget

Nationalism har funnits länge. Man kan se nationalism i de klassiska grekiska stadsstaterna och i den grekiska kulturen, man kan hitta den i romarriket och såväl som i andra områden under antiken. Nu var detta inte samma typ av nationalism som den vi möter idag, och även om man då inte tänkte i termer av patriotism/nationalism kan man ändå argumentera för att fenomenet som sådant fanns även under denna tid.

Även Sveriges nationalism har en tidig början, och enligt statsvetaren Patrik Hall börjar en nationell retorik utvecklas i landet redan under senare delen av medeltiden.¹⁴ Ett uttryck för tidig svensk nationalism är Olof Rudbecks göticism där Sverige beskrivs som *deorum insula* (Gudarnas ö) och som utvecklades under 1600-talet.¹⁵

Som en ideologi och diskurs framträdde enligt de flesta historiker nationalismen under senare delen av 1700-talet och strax därefter i Latinamerika. Datumen som pekas ut som starten av nationalism är 1775 (den första delningen av Polen), 1776 (den amerikanska frihetsdeklarationen), 1789 och 1792 (första och andra fasen av den franska revolutionen) och 1807 (filosofen Johann Gottlieb Fichtes tal till den tyska nationen).¹⁶ Det var dock först under 1800-talet som nationalismen verkligen tog fart. Den tidiga nationalistiska idén framträdde i

---

¹⁴ Patrik Hall, *Den svenskaste historien – Nationalismen i Sverige under sex sekler* -, Stockholm 2000, sid16.

¹⁵ Hall, *Den svenskaste historien*, sid 7, 20.

¹⁶ John Hutchinson och Anthony D. Smith (red), *Nationalism*, Oxford 1994, sid 5.

två former. Det fanns statsnationalism som handlade om att alla medborgare i en stat oavsett härkomst och etniskt ursprung skulle vara medborgare med lika rättigheter och en etnonationalism som handlade om att varje folk har sin egen kulturella prägel som manifesterar sig själv genom ett gemensamt språk, historia och territorium. Många som var för etnonationalism i Europa ville därför att varje folk skulle ha ett territorium med väl definierade gränser i en självständig nationalstat.¹⁷

Detta politiska mål utmanade den bestående politiska ordningen i Central- och Östeuropa samt Mellanöstern, som antingen bestod av stater med flera folkslag (Österrike-Ungern, Ryssland och Ottomanska riket) eller av många länder med ett och samma folk (italienska halvön och den tyska konfederationen). Den etnonationalistiska idén segrade till viss del då Tyskland och Italien enades, men delar av den italienska respektive tyska nationen levde utanför dessa nya staters gränser och mångnationella stater såsom Österrike-Ungern och Ottomanska riket föll sönder först efter första världskriget, då Österrike och Turkiet bildades.

Den tidens nationalisterna betonade olika folkskillnader, och det utvecklades en stark känsla av vi och dom. Så även om den europeiska nationalismen var liberal och demokratisk utvecklades inom dess ramar idéer om nationell överlägsenhet och nationella uppdrag i förhållande till andra folk, som betraktades som underlägsna. Detta ledde i många fall till aggression mot folk i Afrika och Asien, vars territorier de europeiska makterna la beslag på, en utveckling som indirekt bidrog till de stora världskrigen under 1900-talet.¹⁸

Det var under denna tidsålder som journalisterna som skrivit tidningsartiklarna jag analyserat hade växt upp. För dem var den nationalistiska patriotismen liksom också föreställningen att vissa folk var överlägsna andra och att det egna folket var främst bland alla i många fall en självklarhet som de inte närmare reflekterade över. De hade helt enkelt inte samma förståelse som vi har idag.

2.2 Vägen till krig

Om man tittar på vad som gjorde att stormakterna i Europa gick in i kriget 1914, så kan flera faktorer nämnas, som exempelvis Tyska rikets flottupprustning och imperiebyggande. Detta var ett problem för England som hade världens största flotta och därmed kände sig hotat av den

---

¹⁷ Nationalism: Nationalencyklopedin:

<http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/nationalism>: 1 december 2014

¹⁸ John P. McKay, Bennet D. Hill, John Buckler, Patricia Buckley Ebrey, Roger B. Beck, Clare Haru Crowston, Merry E. Wiesner-Hanks, *A history of world societies*, Boston 2012, sid 719-721.

tyska flottans expansion, och det tyska imperiebyggandet upplevdes som ett hot av både Frankrike och England. Men den kanske främsta anledningen till krigsutbrottet var allianserna som stormakterna hade skapat.

Efter det fransk-tyska kriget där Tyskland besegrade Frankrike och annekterade Elsass och Lothringen (franska Alsace-Lorraine) så förklarade Tysklands rikskansler Otto von Bismarck att man från tysk sida inte hade några territoriella ambitioner och bara önskade fred. För att behålla denna fred började Bismarck att bygga upp ett allianssystem. Ett första steg var en defensivallians med Ryssland. Därefter följde en defensivalliansen med Österrike-Ungern 1879. Motiverad av spänningar med Frankrike så gick Italien med i denna allians, vilken därför brukar kallas trippelalliansen. Efter Bismarcks avgång och kejsaren Wilhelm I:s död upplöstes Tysklands alliansfördrag med Ryssland, eftersom den nya kejsaren William II vägrade förnya den. Detta gav Frankrike chans att alliera sig med Ryssland, vilket konkretiserades i ett militäravtal 1894. Som ett resultat av dessa alliansfördrag delades Europa upp i två rivaliserande block.¹⁹

Den enda europeiska stormakt som inte var bunden genom en allians med en annan stormakt var Storbritannien. Till en början hade Storbritannien haft bra relationer till Tyskland, men efter 1890 kom en all starkare rivalitet att utvecklas som en följd av ekonomiska faktorer, kolonialpolitiken samt den ovan nämnda tyska flottupprustningen, vilken hotade Storbritanniens överlägsenhet på det området. Detta fick Storbritannien att närma sig Frankrike vilket upprörde Tyskland. Nästa steg i denna utveckling blev det anglo-ryska avtalet 1907, vilket fungerade som en katalysator för tillkomsten av trippelententen mellan Storbritannien, Frankrike och Ryssland.²⁰

Men det var på Balkan allt startade. Sönderfallandet av det Ottomanska riket på grund av den spridande nationalismen på Balkan ledde till krig 1912 och 1913, vilket innebar att den osmanska dominansen på Balkan bröts, att den separatistiska nationalismen i området stärktes och att Österrike-Ungerns ledare kände sig hotade av Serbien och började frukta för dubbelmonarkins fortbestånd. När sedan den österrikiske ärkehertigen och kronprinsen Frans Ferdinand blev mördad av serbiska revolutionärer den 28 juni, 1914 och Österrike-Ungern förklarade krig mot Serbien ställde sig Ryssland på serbernas sida. Genom sina allianser med dessa länder drogs Frankrike och Tyskland nästan automatiskt med i kriget. Storbritannien

---

¹⁹ Christopher Clark, *The Sleepwalkers How Europe went to war in 1914* -, London 2012, sid 125, 130-131; McKay, *A history of world societies*, sid 845.

²⁰ McKay, *A history of world society*, sid 845-846.

stod först utanför, detta ändrades när efter Tysklands inmarsch i det neutrala Belgien drogs också Storbritannien in i kriget.²¹ Frågan är hur journalisterna på Dagens Nyheter och Stockholms-Tidningen såg på denna utveckling? Det är detta jag kommer att analysera.

2.3 Sverige 1905-1914

År 1905 var Sverige på väg att omvandlas från ett agrarsamhälle till en industrination, om jordbruket fortfarande sysselsatte fler människor. Så kom det att förbli fram till 1930-talet. Den gamla unionen med Norge från 1814 upplöstes 1905, som ett resultat av att Sverige vägrade låta Norge ha en egen utrikesrepresentation.²² Man kan till delar se det som en följd av tidens nationalism och den starka nationalstatstanken, vilken gjorde att norrmännen önskade leva i en egen, självständig nationalstat.

På det inrikespolitiska planet genomfördes efter många års debatter och konflikter om vem som skulle få rösta och vilka kriterier de var tvungna att uppfylla en rösträttsreform på 1909 års riksdag. Den innebar att allmänna rösträtt för alla män som fyllt 24 år, betalat sina skatter och uppfyllde vissa andra medborgerliga krav.²³ Sverige var på väg mot dagens demokrati, fast det kom att dröja till 1921 innan också kvinnorna fick rösträtt.

När det gällde försvaret så var det en väldigt omstridd fråga. Det fanns en tydlig försvarsvilja, som främst var riktad mot Ryssland. Ett uttryck för denna försvarsvilja var att regeringens vägran att öka försvarsanslagen ledde till att allmänheten tog saken i egna händer och samlade 1911 frivilligt in pengar till ett pansarbåtskepp, den så kallade F-båtarna. Försvarsfrågan behöll även fortsättningsvis sin aktualitet, och 1914 samlades 30 000 bönder i en stor manifestation för upprustning och för kungen mot den sittande liberala regeringen. Efter ett tal av kungen avgick statsministern med sin regering, varpå ett nyval utlystes av en ny kungavänlig ministär. Krisen blev känt under namnet borggårdskrisen, eftersom det var på kungliga slottets borggård kungen hållit sitt tal. Den avgångne statsministern stöddes av socialdemokraterna som samlade 50 000 deltagare i en motdemonstration. Men trots alla dessa debatter och motviljan hos vänstern att satsa på försvaret så expanderade militären

---

²¹ McKay, *A history of world societies*, sid 846-847.

²² Lars I Andersson, *Sveriges historia under 1800- och 1900- talen*, Falköping 2003, sid 48, 94.

²³ Sten Carlsson, "Höger och vänster i strid om rösträtten 1890-1909", Gunvor Grenholm (red), *Den svenska historien – industri och folkrörelser 1866 – 1920*, Stockholm 1968, sid 226.

rejält. Under denna 15 årsperiod av försvarsstrider hade statsmakten byggt upp en välutrustad modern värnpliktsarmé.²⁴

Detta utgör bakgrunden till de artiklar jag analyserat. Journalisterna rapporterade utifrån ett svenskt perspektiv om utrikespolitik, om konflikter av olika slag och om krigshotet och om den expanderande svenska militären. Men det nya storkriget vände upp och ner på mycket av den gamla världens tankar och idéer. 1912 hölls OS i Stockholm, nya uppfinningar hade gjorts. Luftskepp, flygplan, bilar, elektricitet lanserades och utvecklingen tycktes gå framåt.²⁵ Men uppfinningar som inte var så bra, Vid sidan av dessa uppfinningar som gjorde livet lättare för gemene man utvecklades typer av nya kanoner och vapen som exempelvis kulsprutan, uppfinningar som skulle komma att användas till masslakt i det stora krig som utbröt på sensommaren 1914.

---

²⁴ Andersson, *Sveriges historia*, sid 96-98.

²⁵ Andersson, *Sveriges historia*, sid 96-97.

3. Skildrandet av en katastrof: Den empiriska analysen

Att analysera tidningars innehåll är inte lätt, och detta gäller även om man som jag bara har valt ut två tidningar, även om dessa två tidningar är de två största. Det finns åsikter som missas för att man inte tittar på en viss sorts tidningar, åsikter som man bortser från, kanske för att man anser att för få delade den åsikten och att den därför inte var tillräckligt viktig, till åsikter man inte visste existerade och därför inte kommer med i en analys. Men hur som helst så ska jag nu ge mig i takt med att analysera vad Stockholms-Tidningen och Dagens nyheter skrev i sin nyhetsrapportering om första världskrigets utbrott med fokus på nationalism, krigsskuld och krigets påverkan på Sverige samt resonera kring varför tidningarna skrev som de gjorde.

3.1 Nationalismen i tidningarna

Världen var 1914 starkt påverkad av nationalism både i form av statsnationalism och etnonationalism, och jag har därför valt att lyfta fram vad Stockholms-Tidningen (ST) och Dagens Nyheter (DN) skriver angående nationalismen under första världskrigets 14 första dagar. När man letar efter begreppen nationalism och patriotism i dessa tidningar så visar det sig att begreppen som sådana inte förekommer så ofta men att fenomenet gör det. Det är svårt att finna något uttalat nationalistiskt reportage i de analyserade tidningarna, men nationalismen finns där ändå som en självklarhet. Här vill jag dock åter betona att dåtidens journalister hade en annan förståelsehorisont än jag har och att saker och ting som jag tolkar som nationalistiskt kanske inte tedde sig så för dem.

Som ett exempel kan vi ta mobiliseringen som i sig inte behöver ses som något nationalistiskt men sättet man skriver om den gör att jag väljer att placera den i nationalismens fack. Den första dagen framträder inget nationalistiskt i tidningarna, vilket kanske kan förklaras med chocken över att kriget nu hade kommit. Den 29 och 30 juli rapporteras om kraftiga patriotiska demonstrationer i S:t Peterburg och Moskva och ett tydligt stöd markeras mot

Serbien och Frankrike.²⁶ Det dröjer inte särskilt länge förrän nationalismen i Sverige börjar göra sig gällande i de undersökta tidningarna, och den 31 juli så publiceras en artikel med rubriken ”Faran nalkas” i ST. Denna artikel riktar sig till svenskar och vill bidra till nationell enighet i landet och få folket att ställa sig bakom regeringen.

Högermän, liberaler eller socialdemokrater äro vi dock i första rummet svenskar, och det är förmer²⁷

Artikeln syftar till att genom en ”eldig” paroll stärka folkets vilja att försvara Sveriges neutralitet

Men tvingar detta folk att försvara sig, så skall det än en gång visa världen, att det också flyter gammalt krigarblod i dess ådror.²⁸

Denna artikel illustrerar hur ST såg på Sveriges rätt till neutralitet och dess rätt som icke krigförande, vilket också framhållits i tidigare forskning.²⁹ Sådana här uppmaningar fortsätter att publiceras i olika former. Det gemensamma budskapet är att svenska folket behöver enighet och samförstånd över alla ideologiska gränser för att kunna stå emot och överleva detta krig. Så framhåller båda tidningarna i artiklar den 3 augusti att även socialdemokraterna vill sluta upp för att skydda landets neutralitet. Detta kan ses som ett uttryck för den patriotiska nationalismen i Sverige, och samma anda manifesteras också i beskrivningen av mobiliseringen. Den 3 augusti rycker landstormen i Stockholm ut. I de båda tidningarna och främst då i ST beskrivs mobiliseringen som en positiv händelse som förlöpt smidigt. Spontana nationella yttringar beskrivs också i tidningen, som rapporterar om hur glada folkmassor följde efter vaktparaden i Stockholm. Under dessa 14 dagar fortsätter båda tidningarna och då speciellt ST att skildra mobilisering runt om i landet.³⁰

Också de nationalistiska yttringarna i de krigförande länderna tas upp. Den 2 augusti beskrivs hyllningar av kejsare Vilhelm och den 3 augusti så handlar det om den franska presidentens vädjan till det franska folket. Båda dessa exempel kommer från DN som när det gäller nationalismen främst koncentrerar sig på händelser i utlandet. Den 6 augusti rapporteras i DN om att ”Den polska separatismen sticker upp huvudet” och i ST att ryssar ”ödelägger” tyska

---

²⁶ ST 29-30 juli 1914.

²⁷ ST 31 juli 1914.

²⁸ ST 31 juli 1914.

²⁹ Sundell, *Ord och öden i ett tidningshus*, sid 172-173.

³⁰ ST 3 augusti 1914; DN 3 augusti 1914.

ambassaden i S:t Petersburg och att ”Patriotismens vågor gå högt i Frankrike”. Så fortsätter det. Tidningarna beskriver patriotismen i Frankrike och nationalistiska manifestationer i tyska riksdagen, frihetsrörelser i Polen samt hur tyskar i Paris utsätts för brutala övergrepp.³¹

Det verkar inte finnas så mycket information om krigets fasor under detta första skede och det är tydligt att tidningarna är beroende av telegram om krigshändelserna, vilket gör att rapporteringen är mer kortfattad än den skulle ha varit i våra dagar då sådana nyheter nog skulle ha getts mer plats. Det kan också noteras att det inte rapporteras om nationalismen i länder som Italien, Bulgarien och Spanien, vilket kan ha berott både på bristande informationen om händelser relaterade till dessa länder.

Min analys av tidningarnas rapportering är att nationalismen framträder både medvetet och till en viss del, omedvetet och att den inte framställs som ett problem på samma sätt som skulle ha varit fallet i vår tid. Det kan dock konstateras att flera artiklar tar upp olika former av nationalistiska manifestationer både i de krigförande länderna och i Sverige under dessa 14 dagar. Här blir det däremot tydligt att tänket kring nationalismen inte är detsamma som nu. Svensk patriotism eller motsvarande nämns som ett exempel inte i ord i samband med mobiliseringen eller andra patriotiska yttringar (något som säkerligen hade nämnts i våra dagar). Journalisterna väljer nog både att inte nämna det eller så ser de inte likheterna med svenska nationella yttranden och de nationella yttringarna i andra länder. Det kan vara så att den svenska nationalismens uttryck var en naturlig del av vardagen och man märkte därför inte av den i samma grad. Som ett bevis på nationalismens självklara inslag i vardagen så beskrivs inte en enda gång nationalismen som en orsak till kriget. Det verkar inte ha slagit dåtidens svenska journalister att nationalismen och föreställningar om den egna nationens överlägsenhet kan ha bidragit till utbrottet av detta krig. Men det är lätt att vara efterklok med hjälp av tiden som har gått och omöjligt att fullt ut förstå hur dåtidens journalister tänkte.

När man tittar på rapporteringen om nationalismen utifrån ett dagordningsperspektiv kan man med hänsyn till hur ofta detta tema direkt eller indirekt lyfts fram i ST och DN dra slutsatsen att den tidningsläsande allmänheten ansåg de händelser som jag kategoriserat som nationalism vara viktiga samhällsfrågor. I flertalet av tidningarnas artiklar från de 14 dagarna jag undersökt så handlar det på något sätt om nationalism eller patriotism. Nationalismen kan därför antas ha upplevts som viktig av tidningarnas läsare och ha varit en av de samhällsfrågor

---

³¹ST 6 och 10 augusti 1914; DN 6 augusti 1914.

de haft åsikter om. Jag kan utifrån min analys i enlighet med dagordningsteorin inte säga vad för sorts åsikter folket hade men jag kan visa vad man uppfattade som en viktig fråga.

När det gäller den så kallade andra nivån av denna teori så framgår det att det attribut som i första hand tas upp i tidningarnas rapportering var den delvisa mobiliseringen av landstormen och andra militära förband. Den omfattande rapporteringen om detta kan ses som en indikation på att detta uppfattades som en extremt viktig samhällsfråga.

3.2 Krigsskulden

Vem som bar ansvaret för första världskriget har under efterkrigstiden och fram till vår egen tid varit föremål för omfattande och ibland hätska debatter. Men den frågan var aktuell också under tiden som kriget rasade. Även i de svenska tidningarna framkom det olika åsikter angående vem som bar skulden till kriget. Detta baserades ofta på vilka sympatier och antipatier de olika tidningarna hade men också på vilka relationer Sverige som land hade till de specifika krigförande länderna i form av handelsförbindelser eller känsla av en kulturell närhet.

Dessa sympatier och antipatier har det forskats mycket om. Så tar Nils Olof Franzén och Sten Carlsson upp denna fråga.³² Men också i Leif Kihlberg och Gunnar Sundell, som undersökt dessa tidningars historia, behandlar propagandan för de krigande länderna i de båda tidningarna.³³

Den 28 och 29 juli rapporteras det i DN om hur de första skotten avlossats, hur serberna beskjuter en österrikisk ångbåt, hur österrikiska trupper gått över gränsen till Serbien och under rubriken ”Krigsförklaring utfärdad” redogörs för Österrike-Ungerns inträde i kriget.

Om något egentligt krigsutbrott kan man ännu knappast tala. En liten skärmytsling mellan serber och österrikarna har förekommit vid Donau: Serberna ha från sin sida beskjutit en österrikisk ångare med ett hundratal soldater ombord och dessa ha besvarat elden, men man vet ej om någon blodutgjutelse ägt rum, och i varje fall har det hela större betydelse.³⁴

---

³² Franzén, *Undan stormen*, sid 134-138; Carlsson, ”Sverige under första världskriget”, sid 298-299.

³³ Kihlberg, *Seglar sin egen sjö 1911-1921*, sid 83-86; Sundell, *Ord och öden*, sid 173-174.

³⁴ DN 28 juli 1914.

Efter dessa två första dagar så nämns inte krigsutbrott på några dagar. Det är först den 2 augusti efter det att Tyskland förklarar krig mot Ryssland som det kommer upp igen och det är också nu som ordet världskrig används för första gången.³⁵

Generellt så verkar tidningarna inte särskilt förvånade över hur kriget utvecklats sig. Man fortsätter med den generella krigsrapporteringen men en känsla tycks ha skapats – om medvetet eller inte låter jag vara osagt – av att det efter Österrike-Ungerns krigsförklaring mot Serbien var nästan oundvikligt att stormakt efter stormakt skulle dras in i detta krig.

Den 3 augusti publiceras en artikel i DN där frågan om krigsskulden diskuteras, vilken utmynnar i att man till slut fastställer att detta krig inte är Tysklands fel. Detta är enda och sista gången under dessa 14 dagar som frågan om vem som bär ansvaret för kriget diskuteras.³⁶ Men även om krigsskuldfrågan i mitt material bara tas upp en enda gång under dessa 14 dagar och detta endast i DN så framkommer diskussionen om denna sak i andra tidningar. Heidenblad tar upp detta i sin ovan nämnda bok och nämner att socialdemokraternas ledare Hjalmar Branting i tidningen *Socialdemokraten* lade krigsskulden på Österrike-Ungern.³⁷

Allt som allt så förekommer det alltså ingen direkt diskussion om krigsskuldfrågan i ST och DN annat än i form av ett konstaterande att den första krigsförklaringen kom från Österrike-Ungern, vilket kan tolkas som att skulden till krigsutbrottet lades på denna stormakt. I stället fokuserade de båda tidningarna på andra frågor.

De 14 första dagarna av första världskriget var en tid av osäkerhet. Ingen visste vad som skulle hända och de svenska läsarna undrade givetvis om Sverige skulle dras in i kriget. I detta läge framstod frågan om krigsskulden kanske som mindre viktig. De båda tidningarna nöjde sig därför med att redogöra för vem som förklarade krig med vem och tog inte upp någon generell diskussion om denna fråga. En annan möjlig anledning kan vara att man ville spara denna debatt till ett senare skede när de svenska läsarna börjat fundera över och diskutera frågan om var den ”verkliga” krigsskulden låg. Under de 14 första dagarna var det andra frågor som framstod som mer angelägna.

---

³⁵ DN och ST 28 och 29 juli 1914.

³⁶ DN och ST 3 och 10 augusti 1914 1914.

³⁷ Heidenblad, *Vårt eget fel*, sid 148.

Dagordningsteorin innebär att det finns en korrespondens mellan det som pressen skriver mest om och det som folket anser vara den viktigaste samhällsfrågan. När det gäller rapporteringen om krigsskulden i DN och ST kan man därmed dra slutsatsen att denna fråga inte framstod som den viktigaste samhällsfrågan för den tidningsläsande allmänheten. Det attribut som det skrevs mest om är vem som förklarade krig mot vem, medan frågan om vilket land som verkligen bar ansvaret bara diskuterades en enda gång under den period som jag undersöker.

3.3 Krigets påverkan på Sverige

Krigets påverkan på Sverige var i svenska folks ögon självklart bland de viktigaste frågorna under första världskriget. Människor bryr sig ju vanligen mer om händelser som påverkar dem själva och deras nära och kära än sådant som ligger långt bort. Det är därför de båda tidningarna jag valt att analysera rapporterar så mycket om Sverige och ställningen landet befinner sig i även i det katastrofala första världskrigets utbrott.

Redan första dagen av kriget den 28 juli så publicerade DN en artikel om hur börsen i Sverige påverkas. Men detta är den enda artikel som tar upp denna fråga under krigets inledningsskede.³⁸ Man kan tänka sig att det berodde på brist på information om vad som verkligen pågick men också på en föreställning om att ett nytt regionalt krig i Balkan inte skulle påverka Sveriges ekonomi särskilt mycket. Den 31 juli publicerades den första artikel som manar svenskarna till enighet, vilja att försvara landets neutralitet och beredskap ”Därför måste vi vara beredda på allt”. Artikeln har rubriken ”Faran nalkas”. 1 augusti rapporterar man om hur tyskarnas telegrafcensur avskurit Sveriges förbindelse med omvärlden och att handeln med utlandet stagnerade.³⁹

Den 2 augusti skriver DN att folk tar ut guld från Sveriges riksbank, vilket man kan anta kan komma att påverka ekonomin. Det framhålls att Sverige isoleras, och att folk börjar undra hur Sverige kommer att påverkas av ett världskrig. Vidare noteras att regeringen infört förbud mot att föra ut livsmedel, foder, bränsle och krigsmateriel från landet och den vidtagit åtgärder för att klara livsmedelsbristen. Den 3 augusti fortsätter rapporteringen i ST om krigets påverkan på Sverige. Så meddelas exempelvis att en kungörelse över krigstjänstgöring givits ut, att viss svensk mobilisering införts och det beskrivs hur Sverige och dess folk förbereder sig för den nya situationen.

---

³⁸ DN 28 juli 1914.

³⁹ ”Faran nalkas”: DN 28 och 31 juli och 1 augusti 1914.

Också Sveriges ekonomiska läge behandlas i en artikel med denna rubrik. Den 4 augusti rapporterar DN återigen om mobiliseringen, och man beskriver krigsstämningen i Stockholm och hur provianteringen för stockholmarna fortsätter. Den 5 augusti fortsätter DN att beskriva mobiliseringen, och det rapporteras att Sverige avgett en neutralitetsförklaring dagen innan och det spekuleras om hur det ekonomiska livet i landet ska komma att påverkas. Den 6 augusti rapporterar ST att "livsmedel finnas i tillräcklig mängd!". Vidare rapporterar både ST och DN om mineringar av svenska vatten och att kanoner har hörts utanför Sveriges väst- och östkust. Båda tidningarna publicerar under flera dagar "Kungörelse om krigstjänstgöring", och det ges fortsatt beskrivningar av den svenska mobiliseringen. Den 8 augusti diskuteras i DN återigen livsmedelssituationen i landet.⁴⁰

Det blir tydligt att frågan om hur Sverige skulle komma att påverkas av kriget upplevdes som extremt viktigt. Man kan utifrån rapporteringen dra slutsatsen att folk oroade sig för att Sverige skulle dras in i kriget och för hur landet skulle påverkas ekonomiskt och för att det skulle uppstå matbrist. Människor var helt enkelt rädda för vad som kunde komma att hända och hur detta skulle påverka dem. Sturfelt beskriver vilka uttryck detta kunde ta sig i form av en massa rykten, som att ryssarna hade bombat Härnösand och anfällt Gotland och att tyskarna hade besatt Åland och utsatt Köpenhamn för bombardemang.⁴¹

ST och DN kan antas ha bemödat sig om att rapportera så sanningsenligt som möjligt om kriget på kontinenten, Men det kan ha varit svårt att få tag på information när man fick förlita sig på telegram precis som man fick göra i övriga Europa, vilket förklarar varför så kallade rykten gavs en plats i nyhetsrapporteringen. Men tidningarna lyckades däremot bättre vad gällde lokala, regionala och nationella nyheter med koppling till kriget, och artiklarna om detta var informationsrik och gedigen.

När man tittar på dessa exempel ur ett dagordningsperspektiv så kan man konstatera att krigets inverkan på Sverige framstår som en extremt viktig samhällsfråga under denna tid. Av detta kan man dra slutsatsen att den tidningsläsande allmänheten måste ha upplevt detta som en av de viktigare eller kanske rent av den viktigaste samhällsfrågan. Dagordningsteorins andra nivå är också viktig att ta fasta på här. De främsta attributen som det rapporterades om och som folk därför kan förväntas ha haft flest åsikter om var livsmedelssituationen, mobiliseringen och Sveriges eventuella indragning i kriget. Jag ska nu redogöra för

---

⁴⁰ ST den 2 och 10 augusti 1914; DN, 1, 6 och 8 augusti 1914.

⁴¹ Sturfelt, *Eldens återsken*, sid 111.

rapporteringen om detta och jag börjar med den med avseende till omnämmanden i artiklarna minst viktiga frågan och avslutar med den viktigaste:

Livsmedelssituationen nämns relativt ofta i tiningarnas rapportering. Folk var rädda för att det som ett resultat av kriget skulle bli brist på mat och att man då skulle komma att svälta. Det rapporteras om att myndigheterna försökte dämpa folks farhågor men det verkar inte ha hjälpt. Detta var en sådan sak som många människor säkert hade en åsikt om, och det faktum att tidningarna under dessa 14 dagar ofta rapporterade om saken säkerställer dess position som en viktig samhällsfråga.

Den delvisa mobiliseringen var en annan fråga som ofta togs upp i de båda tidningarna. Det rapporteras från de platser dit de inkallade männen kom för att registrera sig och kungörelserna om krigstjänstgöring publicerades i tidningarna. Mobiliseringen var en så ofta omskriven händelse att folk knappast kan ha kunnat undgå att bilda sig en uppfattning om den.

Sveriges möjliga indragning i kriget var den fråga som tidningarna rapporterade mest om och som därför bör ha engagerat läsarna mest. De artiklar som behandlar denna fråga är av olika karaktär. Rapporteringen handlar om allt från behovet av nationell samling och enighet och om krigshandlingar nära Sveriges gränser och på svenskt territorium till frågan om hur männen börjar mobiliseras för krig och spekulationer om att Sverige kunde komma att dras in i kriget. Detta var något som verkligen bör ha engagerat allmänheten. Nu kan man utifrån mitt material inte säga ifall allmänheten trodde att Sverige skulle dras in i kriget eller inte men utifrån den teori jag använt kan man dra slutsatsen att detta definitivt var något som många hade en åsikt om. Utifrån den lilla information man hade och de ryktena som spreds om läget landet var i, skapades en rädsla för att kriget skulle nå Sveriges gränser.

3.4 Reflektioner kring tidningarnas rapportering

Varför tidningarna skrev som de gjorde går inte att säkert säga något om, och jag har i min analys inte gått in på deras politiska och ideologiska kopplingar och sympatier. För min undersökning spelar det ingen roll att Dagens Nyheter tillhörde vänstern på den politiska skalan och var ententevänliga eller att Stockholms-Tidningen var ”regeringstrogen och

neutral”.⁴² Jag har valt dessa två tidningar just för att var de två största tidningarna och nådde ut till flest läsare.

Det faktum att de var störst påverkade också hur de skrev. Det kan tänkas att dessa tidningar höll en ganska rak linje i form av åsikter, eftersom de annars hade de kunnat förlora sina trogna. Men också det faktumet av att de var svenska tidningar, påverkade hur de skrev. Det innebar att de var tvungna att rapportera ur ett svenskt perspektiv och med sikte på svenska intressen. Tidningarna skrev om händelser som både gagnade och var till nackdel för Sverige.

De påverkades av läsarnas förväntningar och av vilken information man kunde få tag på i Sverige. Detta förklarar varför rapporteringen fokuserade på att sprida information om hur kriget påverkade Sverige.

---

⁴² Franzén, *Undan stormen*, sid 134.

4. Sammanfattning och slutsatser

Min analys av vad de svenska tidningarna Dagens Nyheter och Stockholms-Tidningen rapporterade om första världskrigets utbrott med fokus på tre olika teman har blivit besvarade i min empiriska analys i denna uppsats. När det gällde vad tidningarna publicerade angående nationalismen så har det visat sig att de journalister som skrev dessa reportage befann sig i en annan kulturmiljö än vad jag gör. De levde i en tid då nationalismen var en accepterad företeelse och därför betraktades på ett annat sätt än vad vi i vår tid gör. Händelser som i deras ögon var så självklara att de inte såg dem som problematiska och kanske heller inte som en produkt av det vi numera ser som nationalism. I den analyserade tidningarna framträdde nationalismen i form av protester i Ryssland, patriotism i Tyskland och Frankrike och frihetsrörelser i exempelvis Polen. Men den markeras särskilt tydligt när det relateras till Sverige. Det handlar här om folk som sluter upp kring nationella budskap, texter som manar till enighet och framförallt om beskrivningen av mobiliseringen som ges en väldigt patriotisk prägling. Denna koncentration på svenska händelser kan ses som naturlig då det ju handlar om svenska tidningar, men den kan också bero på svårigheterna att få information från de krigförande länderna i början av kriget.

En intressant observation är också det faktumet att nationalismen som ett skäl till kriget inte beskrivs trots att den enligt nutida forskning spelade en markant roll. Detta kan bero på att majoriteten av denna tids journalister inte tänkte på detta vis eller att nationalismen ännu inte kommit att framstå som ett skäl till kriget då det krävs ett visst tidsavstånd från själva händelsen för att inse detta. Nationalismen framträder i form av reportage dels där det finns en tydlig nationalistisk markering (medvetet), dels där texterna ter sig nationalistiska i vår tids mening men kanske inte under den tid de skrevs (omedvetet). När man tittar på rapporteringen vad gäller frågan om krigsskulden så har jag kunnat konstatera att det endast en gång under dessa 14 dagar diskuteras det om vem som bar skulden till kriget.

Detta var en tid av osäkerhet och oro hemma i Sverige och det sågs kanske inte som så viktigt hur man valde att rapportera om krigsskulden. Man valde i stället att koncentrera sig på att redogöra för krigsförklaringarna och krigshändelserna. Det fanns andra aspekter av kriget som sågs som viktigare, och detta kan förklara varför frågan om krigsskulden gavs så lite plats i

tidningarna. De sympatier och antipatier som Franzén och Carlsson beskriver⁴³ verkar ännu inte i någon högre grad ha påverkat tidningarnas rapportering. Man nöjde sig med att konstatera att Österrike-Ungern förklarat krig mot Serbien under dessa, krigets 14 första dagar.

Frågan om hur kriget skulle komma att påverka Sverige var självklart viktig för de svenska medborgarna, vilket tidningarna därför också belyser i rapporteringen. De publicerade artiklar om hur Sveriges ekonomi och handel påverkades av kriget, hur livsmedelssituationen berördes och om vilka konsekvenser det kunde få när folk tog ut sina besparingar från bankerna. Vi kan läsa om att kanoner hörs utanför landets gränser, om maningar till enighet för att bemästra svårigheterna och om mobiliseringen av landstormen och andra militära förband.

De analyserade artiklarna speglar svenskarnas oro över krigets konsekvenser. Man undrade om det skulle bli matbrist och ekonomiska problem och om landet skulle bli indraget i krig. I ett sådant klimat av osäkerhet frodades också rykten, något som tas upp i Sturfelts undersökning.⁴⁴ Rykten spreds om att kriget närmade sig Sveriges gränser, något som Dagens Nyheter och Stockholms-Tidningen tog upp i sin rapportering men hade svårt att bekräfta.

Dagordningsteorin har varit till hjälp i min analys av vilka uttryck nationalismen, frågan om krigsskulden och krigets påverkan på Sverige fick i tidningarnas rapportering kring första världskrigets utbrott och vilka attribut till dessa frågor som sågs som viktigast. Jag har kunnat konstatera att nationalismen sågs som en viktig samhällsfråga som togs upp i flertalet av de analyserade artiklarna. Det viktigaste attributet i den här frågan var den svenska mobiliseringen. Om man ser till hur ofta mobiliseringen togs upp så var det en väldigt viktig samhällsfråga.

Däremot ansågs om man ser till frekvensen i rapporteringen krigsskultsfrågan inte som så viktig, i alla fall inte under krigets första 14 dagar. Men den nämns ändå tillräckligt ofta i tidningarna för att människor skulle kunna ha en åsikt om den. Attributet som framkommer mest i tidningarnas rapportering är krigsförklaringarna, och det var därför denna angelägenhet som utifrån teorin bör ha haft störst påverkan på människors åsikter i denna fråga.

---

⁴³ Franzén, *Undan stormen*, sid 134-138; Carlsson, "Sverige under första världskriget", sid 298-299.

⁴⁴ Sturfelt, *Eldens återsken*, sid 111.

När man tittar på Sveriges påverkan av kriget ur ett dagordningsperspektiv så framträder detta som en extremt viktig samhällsfråga eftersom denna tematik nämns så ofta i tidningarna. Detta visade sig också genom att jag här kunde få fram tre olika attribut istället för bara ett. Dessa attribut var: livsmedlen och oron över matbrist, mobiliseringen som det skrevs mycket om i tidningarna och Sveriges möjliga indragning i kriget, vilket sammanhänger med flera andra attribut, som handlade om hur Sverige kanske skulle påverkas och påverkades av kriget. Folk var helt enkelt rädda för att landet skulle dras in i krig och tidningarna av uttryck åt denna rädsla.

Jag har också resonerat kring varför tidningarna skrev som de gjorde, vilket kan ses som ett försök till fördjupning av det hermeneutiska perspektivet. Att jag valde att analysera Dagens Nyheter och Stockholms-Tidningen beror på att dessa två tidningar var störst sett till upplaga. Däremot har jag inte brytt mig om vilka politiska eller ideologiska sympatier de uttryckte. Jag var bara intresserad av det faktum att dessa två tidningar nåddes av flest tidningsläsande.

Det faktum att de var störst påverkade, som jag ser det, också vad de rapporterade. Om de ville behålla sin stora läsarkrets måste de till viss del skriva på det sätt som läsarna förväntade sig och kunde inte helt plötsligt byta åsikter. Också det faktum att de var svenska tidningar och skrev för en svensk publik påverkade vad de skrev. De påverkades av informationen de kunde få tag på och att svenskarna ville läsa rapporter om kriget ur ett svenskt perspektiv.

Min uppsats representerar både vad gäller metod, teori och frågeställning såvitt jag kan se något nytt i förhållande till den tidigare forskning jag redovisar. Jag har kunnat visa att Dagens Nyheter och Stockholms-Tidningen i sin rapportering om första världskrigets utbrott tog fasta på nationalismen, berörde frågan om krigsskuld och ingående behandlade krigets påverkan på Sverige och jag har också reflekterat kring frågan om varför dessa tidningar skrev som de gjorde.

Detta är ett ämne som är viktigt att fortsätta studera. Det är nu hundra år sedan första världskriget utbröt och konsekvenserna av detta krig gör sig fortfarande gällande. Det är en händelse som var både identitetsskapande och utgör ett exempel på något att undvika. Men för att uppnå detta sistnämnda måste minnet av kriget hållas levande och forskningen om denna tid och dessa händelser fortsätta.

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor:

Stockholms-Tidningen 28 juli - 10 augusti 1914.

Dagens Nyheter 28 juli - 10 augusti 1914.

Litteratur:

Lars I Andersson, *Sveriges historia under 1800- och 1900- talen*, Falköping 2003.

Sten Carlsson, ”Sverige under första världskriget”: Gunvor Grenholm (red), *Den svenska historien – industri och folkrörelser 1866 – 1920*, Stockholm 1968.

Sten Carlsson, ”Höger och vänster i strid om rösträtten 1890-1909”, Gunvor Grenholm (red), *Den svenska historien – industri och folkrörelser 1866 – 1920*, Stockholm 1968.

Christopher Clark, *The Sleepwalkers – How Europe went to war in 1914*, Storbritannien 2012.

Stellan Dahlgren och Anders Florén, *Fråga det förflutna – En introduktion till modern historieforskning*, Lund 1996.

Nils-Olof Franzén, *Undan stormen – Sverige under första världskriget*, Uddevalla 1986.

Patrik Hall, *Den svenskaste historien – Nationalismen i Sverige under sex sekler -*, Stockholm 2000.

David Larsson Heidenblad, *Vårt eget fel – Moralisk kausalitet som tankefigur från 00-talets klimatlarm till förmoderna syndastraffsförställningar*, Tyskland 2012.

John Hutchinson, Anthony D. Smith (red), *Nationalism*, Oxford 1994.

Leif Kihlberg, *Seglar sin egen sjö 1911-1921*, Stockholm 1960.

Maxwell McCombs, översättning av Patricia Wadensjö, *Makten över dagordningen – om medierna, politiken och opinionsbildningen*, Borgå, Finland 2006.

John P. McKay, Bennet D. Hill, John Buckler, Patricia Buckley Ebrey, Roger B. Beck, Clare Haru Crowston, Merry E. Wiesner-Hanks, *A history of world societies*, Boston 2012.

Lina Sturfelt, *Eldens återsken – Första världskriget i svensk föreställningsvärld* -, Lund 2008.

Gunnar Sundell, *Ord och öden i ett tidningshus*, Stockholm 1959.

Internetsidor:

<http://illvet.se/fraga-oss/nar-uppstod-den-forsta-tidningen>: 4 november 2014, Webbutdrag från Illustrerad Vetenskap nr 1, 2007.

<http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/ordinari-post-tijdender>: 4 november 2014, Nationalencyklopedin

<http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/hans-georg-gadamer>: 6 november 2014, Nationalencyklopedin.

<http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/nationalism>, 1 december 2014, Nationalencyklopedin